نێلیدا فوكارۆ

كوردانی سوریا
لەژێر دەسەڵاتی فەرەنسیدا

و. لە ئەڵمانییەوە:
هەڵۆ بەرزنجی

ئەكادیمیای هۆشیاری و پێگەیاندنی كادیران
سلێمانی ـ 2012

كوردانی سوریا لەژێر دەسەڵاتی فەرەنسیدا
نێلیدا فوكارۆ
وەرگێڕانی: هەڵۆ بەرزنجی
بڵاوكراوەكانی ئەكادیمیای هۆشیاری و پێگەیاندنی كادیران
سلێمانی ـ 2012
ژمارەی سپاردنی بەڕێوەبەرایەتی گشتی كتێبخانە گشتییەكان (1021) ساڵی 2012
دیزاین: ئەمیرە عومەر
تیراژ: (2000)
ژمارەی زنجیرە: (3)

ئەکادیمیای هۆشیاری و پێگەیاندنی کادیران

دامەزراوەیەکی کەلتورییە بەپێی بڕیاری کۆنگرەی سێی ساڵی 2010ی یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان دامەزراوە، ئەرکەکەی بریتییە لەدەستەبەرکردنی پێداویستییەکانی هۆشیارکردنەوەی سیاسی، فراوان کردنی چوارچێوەکانی رۆشنبیریی گشتی، تۆکمەکردنی بەهاکانی دیموکراسیو مافی مرۆڤ و دادی کۆمەڵایەتی لەکۆمەڵدا، تاوتوێ کردنی مەسەلەکانی بیری هاوچەرخو دابینکردنی کەرەستەی پێویست بۆ پێگەیاندنی کادیران لە بوارە هەمەجۆرەکاندا.

سەرپەرشتیار

رەنج جەعفەر

کورد لە میدیای جیهانیدا

بەرایی

دروستبوونی شێوەی جیاجیای ناسیونالیزم لەولاّتانی عەرەبیو رۆژهەلاّتی نێزیکدا، بەتایبەتی لەهەناوی سەردەمی کۆلۆنیالیزمی فەرەنسیدا، جێی بایەخە بەپەیوەستکردنی لەگەڵ گەشەکردنی هەستی "نەتەوایەتی" گروپو ئیتنە ناعەرەبەکانو بایەخیان بۆ پرۆسەی پێکهێنانی نەتەوە، کە بەشێوەیەکی سەرەکی لەلایەن دەسەلاّتی کۆلۆنیالیستیو دەستەبژێری ئیلێتی سونی عەرەبەوە دیاریکراوە.

ئەم نووسینە رەوشی کوردانی سوریا لەژێر دەسەلاّتی کۆلۆنیالیستی فەرەنسی 1921 ـ 1946 لەگەڵ تایبەتمەندی لەبەرچاوگرتنی سەرهەڵدانی هەستی نەتەوەییانەی کورد لای رۆشنبیرو سەرەك خێڵەکان دەخاتە روو.

لە هەلومەرجی سوریادا دەرکەوتنی ناسیونالیزمی کوردی لەسەردەمی ئیدارەی فەرەنسیدا لەتەك گەشەسەندنو رەواجی ناسیونالیزمی عەرەبیدا رووبەڕوو بووەوە کە ببووە ئایدۆلۆژیای سەرەکیو مەزن لەخەباتی دژی ئیمپریالیزمدا.

ناسیونالیزمی عەرەبی کاریگەرییەکی یەکلاکەرەوەی لەسەر گەشەسەندنی سیاسەتی دەوڵەتی کۆلۆنیالی سوریا گێڕاو پاش 1946 بووە پرەنسیپی سیاسی، کە سیاسەتو کۆمەڵگای سەربەخۆی سوریای نەخشکرد، ئەو رۆڵەی کورد لەو پرۆسیسەی دەوڵەت دروستکردن

لە سوریا گێڕای، لە ڕێگای بەشداریکردنەوە یاخود ئۆپۆزیسیۆنەوە بێگومان کەم بایەخترە لە ناوچەکانی دیکەی ڕۆژهەڵاتی نزیك.

- دیاردەی جیاوازی جیۆپۆلیتیکی کۆمەڵایەتی ئابووریو کولتووری ئەو ناوچە کەمە کوردنشینە پەرشوبڵاوانە لە ناوچەکانی سوریا، دەکرێت وەك هۆیەك بۆ نەبوونی یەکێتیو نادیاری بڕیاردانی سیاسی بزاڤی ناسیونالیستی کوردی تەماشا بکرێت. لەسەرو ئەمانەشەوە کورد لە سەردەمی سوریای مانداتی فەرەنسادا تەنها 7.5٪ تێکڕای دانیشتوانەکەیان پێکدەهێناو خۆڕێکخستنی ناسیونالیستانەی کورد بەزۆری لەلایەن بەرژەوەندی ناسیونالیستیو ئینتەرناسیۆنالیستی دەسەڵاتی مانداتی فەرەنسا ئاستەنگی دەخرایە بەردەم. بەر لەهەر شتێ بە هۆی پەیوەندی مانداتی ناوبراوەوە بە ناسیونالیزمی

عەرەبیو کەمالیستی تورکیاوە. هەڵبەتە کورد بەوشێوەیە ڕۆڵێك لە گەشەسەندنی سیاسەتی ئیتنی لە سوریای کۆلۆنیالدا دەگێڕا. کاتی خۆی وەك گروپێکی نا عەرەبی یاخود ناموسڵمانی مومکناتی داواکارییە شیاوەکانیان سەبارەت بە گەشەسەندنی ناسنامەیەکی خودی لە پلانی فەرەنسیدا تێهەڵکێش دەکرا، بۆ ئەوەی زیادبوونی تاوی ناسیۆنالیستی عەرەبی پێ هاوسەنگ بکەن. لە کاتێکدا سیاسەتی فەرەنسی بەرانبەر بە دۆزی "عەلەویو مەسیحییەکان" بەدروستی مامەڵەیان لە تەکدا دەکرا، وا هەڵوێستی ئیدارەی فەرەنسی لەهەمبەر کوردو گەشەسەندنی ناسیونالیستی کوردی هەتا ئەو کاتە فەرامۆشکارانە بوو.

وەك وتمان ئەم نووسینە تەرخانە بۆ لێکۆڵینەوە لەگەشەسەندنی تایبەتی ناسنامەی کوردی لەسوریا، لەژێر کاریگەرێتی سیاسیو کولتووری ناسیونالیزمدا،

که لەنیوەی دووەمی ساڵانی بیستدا هاته کایەوە. پاشخانی راڤەکردنی ئەم گەشەکردنە لەو ساتەوەختەدا لە نێوان جەنگی جیهانیدا بریتی بوو لە دەسەڵاتی کۆلۆنیالی پەرەسەندنی ناسیونالیزمی عەرەبیو زیادبوونی دەسەڵاتی ناوەندێتی دەوڵەت.

سەرنج:

ئەو بابەتە لە ماڵپەڕی ئەمڕۆ بلاوبۆتەوە، دوای ئەوەی لەرێگەی ئیمەیڵەوە پەیوەندیمان بە وەرگێڕەوە کرد رەزامەند بوو لەسەر ئەوەی وەك نامیلکە لەزنجیرەکەمان بلاویبکەینەوە.

(سەرپەرشتیار)

کوردی سوریا
یەکگرتوییو هەمەجۆری
لەژێر دەسەڵاتی مانداتی فەرەنسیدا

سەرەتای ساڵانی چل نزیکەی 200000 ـ220000 هەزار کورد لە سوریا هەبووە لەوانە نزیکەی 22000 هەزاریان لە تورکیاوە هەڵاتبوون. ئەم کوردانە پاش نسکۆی شۆڕشەکەی شێخی نەقشبەندی، شێخ سەعیدی خەڵکی پالۆی رۆژهەڵاتی تورکیا، ساڵی 1925 لە سوریا گیرسابوونەوە. ئەم راپەڕینە بنەمایەکی ناسیونالیستی بەهێزی هەبووەو بناخەی دەوڵەتی تورکی لەرزاند، بووە مایەی زیادکردنی سیاسەتی کوشتوبڕی کەمالیستەکان بەرانبەر بە دانیشتوانی

کورد. لە ناوچە کوردنشینەکاندا گروپی کۆچکردوو لە کوردستانی تورکیاو عێراقەوە هەبوو کە لە باکوری سوریادا لە کۆنەوە نیشتەجێببوون. لەسەردەمی ئیمپڕاتۆریێتی عوسمانیدا ژمارەی کورد لە سوریا دەژیان بەخێرایی زیادی دەکرد. بەهۆی کۆچپێکردنی خێڵە کوردەکانو خستنەکاری تیپێك لە سەربازی کورد بەر لە هەر شتێ لە دیمەشق، دەبوو ڕێگای حەج بەرەو مەککە بپارێزن.

لەگەڵ دروستکردنی سیستمی دەوڵەتێك پاش جەنگی جیهانی لەم ناوچەیەدا، ناوچە کوردییەکان لەباکووردا بە تایبەتی بە کێشانی سنووری (سوریا-تورکیا) دووچاری ئەوە بوون ببنە پاشکۆی ئاکامی ڕێکەوتننامەی لەندەنی ساڵی 1921 کە لە نێوان فەرەنساو تورکیای کەمالیستی. وەك دەرئەنجامێك ڕێکەوتن لەسەر سنووری ناوچەی

قەدەغەکراوی کوردی لە سەرووی جەزیرە لە باکووری ڕۆژهەڵاتو لە ناوچەی جەرابلوزی چیاکانی کوردستانی توکیاو ناوەندی جەزیرەی ئیبن عومەر ماردین، نوسەیبینو ئورفە کە ئێستا دەکەونە ناو سنووری تورکیاوە دابڕێندران.

زۆر خێڵی نیمچە کۆچەری کوردی ناچارکران کۆچو ڕەوی وەرزیو شێوەی ژیانیان بگۆڕن. بە پێچەوانەی ئەمەوە (جبل الاکراد) بە تورکی (Kurd Dagl) لە باکوری ڕۆژاوا بە تەواوی خرایە سەر سوریا، بە بیانووی ئەوەی گوایە بە گشتی یەکەیەکی کۆمەڵایەتی - ئابووری یەکپارچە پێکدێنن. ئەم ناوچەیە کە سەدان ساڵە خێڵە کوردەکان لێی نیشتەجێبوونو خەڵکەکەی خەریکی کشتوکاڵ کردن بوو بە تەواوی لە باری جوگرافییەوە سنووردار کرا. گرنگترین گۆڕانکاری کۆمەڵایەتی - ئابووری کە کاری لە دانیشتوانی کورد

کرد لە باکووری سوریا لەسەردەمی منداتی فەرەنسیدا بوو، ئاکامی گەشەسەندنی بەرفراوان بەرەو نیشتەجێبوون بوو. ئەم گەشەسەندنە بەهۆی کێشانی سنوور(1929 بە پێی ڕێکەوتننامەیەکی نێودەوڵەتی دیاریکراو) بەڕێوەبراو لە ڕێگای پلانی فەرەنسی بۆ بەکارهێنانی زەویوزار بەتایبەتی جەزیرە بوژایەوە. هەوڵدان بۆ بەکارهێنانی زەویوزار لەتەك داگیرکاری سەربازی باکووری سوریا لە نێوان ساڵانی 1920 - 1930دا خرایە گەڕ، داوای سەرلەنوێ نیشتەجێکردنی گشتگری خەڵکی ناوچەکەیان دەکرد، چونکە لەژێر دەستڕۆیی ناسیونالیزمو چالاکی سەربازی جەنگی جیهانی تووشی مەینەتی ببوون. گەشەکردنی کشتوکاڵی جەزیرە پێویستی ناوەندی بازرگانی خولقاند، کە زیانی ترادیسیۆنی بازاڕەکانی ئەم ناوچەیە لە 1919وە کەوتبوونە هەرێمی دەوڵەتی تورکیا، وەك یەکیان لێبکاتەوە. لە ئاکامدا ئیدارەی

سەربازی فەرەنسی شارەکانی حەسەکەو قامیشلی دروستکرد، کە بوونە ناوەندی ئیداریو ئابووری ناوچەکە. ساڵی 1932 بەشێکی زۆری کۆچەرە کوردەکانی پێشووی ڕۆژهەڵاتی باکوور نیشتەجێبوون، تەنها خێڵی میرانو میللی کۆنفدراسیۆن نەبێ، کە لە کەناری ناوچەکانی کشتوکاڵییەکاندا دەژیان، بەردەوام کۆچ ڕەوی وەرزانەی خۆیان لە نێوان تورکیاو ئێراندا هەر دەکرد. لەسەر ئاستی کولتووریدا جیاوازییەکی روون لە نێوان کوردی دانیشتووی شارو لادێدا هەبوو. ئەو کوردانەی لە شارەکاندا دەژیان زۆربەیان تێکەڵ بە گروپی دانیشتوانی شارەکان ببوون، کە سەدان ساڵ بوو لە ناو کولتووری شارستانی کۆمەڵگای عەرەبدا توابوونەوە، بە تایبەتی ئەوانەیوەك سەربازو فەرمانبەری ئیدارەی عوسمانی بوون.

لەدیمەشق کە گرنگترین شاری نیشتەجێبوونی کورد لە سوریا پێکدێنێ 40٪ دانیشتوانەکەی بە عەرەبکرابوون. کەسایەتییە گرنگەکانی وەك (محەمەد کوڕی عەلی بیریارێکی سەرکردەی ناسیونالیستی عەرەبیو خالد بەگداش) کە لەساڵی 1936دا پارتی کۆمەنیستی سوری دامەزراند سەر بەم گروپە کوردەن . بە شێوەیەکی سروشتی ئەو خێڵە کوردانەی لە جەزیرە یاخود لە جبل الاکراد تێکەڵ بە کەمینە ئێتنیو ئاینییەکانی دانیشتوانی ناوچەکە نەئەبوون، کە لەتەك کورددا بەدەوی عەرەبیو چەرکەسو تورکمانو دیانو جولەکە هەبوون، رێگەی تێکەڵاویو پێکەوە گەشەکردنی کولتوورێکی هاوبەشیان نەدەدا.

لەراستیدا وا بەدەردەکەوت کە زمانی کوردی لە سوریا تاکە بەڵگەی هەمیشەیی بێت بۆ بەهای کولتووری کوردی لە کاتێکدا پەیوەنداریێتی مەزهەبی

لە نێو کورددا فرە جۆر بوو. بە لەبەرچاوگرتنی زۆرینەیەکی موسڵمانی سوننی، بەر لەهەرشتێ لە نێو شارەکانی ناوچەکەدا، ژمارەیەکی بەرچاوی دیانیو جولەکەو یەزیدی هەبوون کە لە جەزیرە دەژیان. سەرچاوە سورییەکانی ساڵانی پەنجا نیشانی دەدەن لەسەرەتای ساڵانی چلدا 5-8٪ دانیشتوانی سوریا کوردزمان بوون، کە بە زۆری بە کرمانجی دەئاخڤین. ئەم ژمارە بڕەك لە رێژەی کەمەنەتەوەیی کورد زیاترەو سەرژمێری فەرەنسییەکان بە7-8٪ دەیقەبلێنن.

ئەگەرچی ئەم تایبەتمەندێتییە بە ژمارەی جیاواز جیاوازەوە روونی دەکاتەوە کە هەبوونی ژمارەیەکی زۆر لە دیانو جولەکە هۆکارێکی ئەم جیاوازییانە بێت، کە پاشخانی کوردبوونیان لە لای فەرەنسییەکان، کاتێ سەرژمێرییان ئەنجام دابوو ئاشکرا نەبوو. هەڵوێستی

سیاسی کوردانی سوریا بەرانبەر ئیدارەی مانداتی فەرەنسی لە بوونی بەهێزی هەستی خێڵەکیو جگەرسۆزی مەزهەبی لە گوندەکانی ناوچەی باکووردا رەنگی دایەوە. سەرەتای سالانی بیست کە فەرەنسییەکان ناوچەکەیان داگیرکرد، چ کەمالیستەکانو چ پان-موسڵمانەکان پڕوپاگەندەی زۆریان بلاودەکردەوە بۆ ئەوەی نائارامیو ئاژاوە لە نێوان هۆزەکاندا بەرپا بکەن.

کۆمەڵگای کوردی لە دیمەشق زۆربەیان خۆشحاڵبوون بە دەسەڵاتی فەرەنسی. مەلیك فەیسەڵو لایەنگرەکانی لە نێوان (1918ـ1920)دا حکومەتێکی کورت تەمەنی عەرەبی لە سوریا دروستکرد. کوردیان بەهۆی وابەستەیی بەئیدارەی رابردوویی عوسمانیو هەڵوێستی سەر بە عوسمانیان لەسەردەمی شەڕدا بەگومانو خراپەکارییەکی گەورەزانی. لەبەر ئەم هۆیە

کوردانی دیمەشق بەخۆشحاڵییەوە گۆڕانی حکومەتیان قەبوڵ دەکرد.

خۆیبوونو ئەرمەنییەکان
1927 ـ 1932

سەرهەڵدانی پڕوپاگەندەی ناسیونالیستی کوردی بە رێکوپێکیو نەخشە بۆ کێشراو لە سوریا پاش جەنگی یەکەمی جیهانی هاوجووتە لەگەڵ دامەزراندنی (خۆیبوون) کە پاش ساڵی 1927 هاتە کایەوەو رێکخراوێکی ناسیونالیستی بوو کە بارەگای ناوەندی لە بەیروت بوو. لقی لە دیمەشق، حەڵەبو حەسەکەو هەروەها لە تورکیاو عێراق، پاریس، لەندەنو دیترۆیت هەبوو.

خۆیبوون کوردە ناسیونالیستە چالاکەکانی لە هەموو پارچەکانەوە لەخۆ کۆکردبووەوە. لەوانە ڕۆشنبیرانو ئەفسەرەکانی سەردەمی عوسمانیو سەرەك خێڵەکانو گەلێ کوردی ناسیونالیستی لەتورکیاوە پەیوەندی پێوەکردن، بەتایبەتی پاش تێکچوونی پەیوەندی کوردو تورك لە 1925دا بە نسکۆی گەورەترین ڕاپەڕینی کورد بە سەرکردایەتی شێخ سەعیدو هەڵاتنی گەلێ لە کوردان بۆ سوریا، لە نێو ئەم ناسیونالیستانەدا هەرسێ برا جەلادەتو کامەرانو سورەیا بەدرخانی نەوەی بەدرخان بەگی دوا میری میرانی بۆتان کە لەنیوەی یەکەمی سەدەی نۆزدەیەمدا دژی ئیمپڕاتۆرێتی عوسمانی ڕاپەڕی، بەدرخان بەگ کە هەتا هەنووکە لەمیتۆلۆژیای کوردیدا بە باوکی ناسیونالیسزمی کوردی دادەنرێ، لەتورکیای عوسمانیدا گەورە ببوو لەژێر کاریگەرێتی باپیریدا میر عەلی

بەدرخان پەیوەندی بە بزاڤی ناسیونالیستی کوردەوە پەیدا کرد، عەلی بەدرخان بەگ یەکێکە لەدامەزرێنەرانی (جمعیە تەعاونو ترقی کوردی) کە یەکەم ڕێکخراوی ناسیونالیستی کوردە لە ساڵی 1908دا لە ئەستەمبوڵ دامەزراوە.

لەنێو ئەندامانی دامەزرێنەری خۆیبووندا چەندین ناسیونالیستی دیکە هەبوون کە کاتی خۆی چالاکانە لەگەڵ بنەماڵەی بەدرخانییەکاندا بەشداری خەبات بوون، لەنێو ئەمانەدا مەمدوح سەلیم بەگی سکرتێری ڕێکخراوی یانەی کۆمەڵایەتی کە لەساڵی 1920دا لەئەستەمبوڵ لەلایەن عەلی بەدرخانەوە دامەزرا بوو. مەمدوح سەلیم ئەندامی هەمیشەیی کۆمیتەی خۆیبوون بوو لە حەڵەب، ئەگەرچی دامەزرێنەرانی خۆیبوون بانگەشەی ئەوەیان دەکرد کە هەموو ئەو ڕێکخراوە ناسیونالیستانە لەمەو پێش لە تورکیا کاریان

کردووه له خۆگرتووه، ئاشکرایه که درێژەی چالاکی سیاسی بنەماڵەی بەدرخانییەکانی ئەنواند، کە ئەندامەکانیان لە ساڵی 1919وە پشتیوانی لە بیرۆکەی دامەزراندنی کوردستانێکی سەربەخۆ دەکەن. دامەزراندنی خۆیبوون قۆناخێکی نوێی لەپەرەسەندنی ناسیونالیزمی کوردی نیشان دەدا. سەرەتا خۆیبوون هەوڵیدا نەخشەیەك بۆ نوسینگەیەکی پروپاگەندەی سیاسی ڕێکخراوێکی سەربازی لە چیاکانی ئارارات لە کوردستانی تورکیا بکاتەوە، سوپاسالاری هێزە کوردییەکان بەرپرسیار بوو بۆ مەشق پێکردنو راهێنانی کوردان لەناوچە جیاجیاکاندا، ئامانجی سەرەکی لەمەدا ئەوەیە، لەژێر فەرماندەی جەنەراڵ ئیحسان نوری پاشادا کە سوپاسالارێکی کۆنی سەردەمی سوپای عوسمانی بوو، زەمینەی راپەڕینێکی گشتی دژی حکومەتی تورکی خۆش بکات، بۆ ئەمە هەموو ئەندامە چالاکەکانی خۆیبون لەسوریا، تورکیاو عێراق

لەنێوان 1927-1932 لەم بوارەدا هەوڵ بدەن هۆزە کوردەکان بۆ راپەڕینی ئارارات ببیننو خڕبکەنەوە، ماوەیەکی کورت پاش دامەزراندنی خۆیبون 1927 ئیحسان نوری پاشا دەستی کرد بەچالاکی پێشمەرگانە دژی حکومەتی تورکی کە لەساڵی 1928 دا بەرەو دامەزراندنی کۆماری ئاراراتی کوردی دەچوو. ساڵی 1930 سوپای تورکی راپەڕینی ئیحسان پاشای خامۆش کردو سەرکردەو پێشمەرگەکانی ناچارکرد بەرەو ئێران هەڵبێن، سەرباری نسکۆی راپەڕینی ئارارات خۆیبون یەکەم ڕێکخراوی ناسیونالیستی کوردی بوو، کە هەوڵی پروپاگەندەیەکی بەرفراوانیدا لە نێو هۆزە کوردەکاندا، تاوەکو زەبری لەشکری بەردەوام بێو تواناو هێزی یەکگرتووی هۆزە کوردەکان زیاد بکات. بەر لە 1927 ناسیونالیستە کوردەکان مەیلێکیان هەبوو خەباتیان لە ناوچەکەدا سنووردار بوو، چالاکی کۆکردنەوەی راپەڕینی هۆزە کوردەکانیان لاواز بوو.

بە دڵنیاییەوە خۆیبون بەجۆری لەجۆرەکان مانایەکی دیکەی بە بەهاکان بەخشی، وەك ئایدۆلۆژی خەباتی چەکداری کە ئیلهام لەخەباتی سەربەخۆی ئەمەریکای لاتینی وەردەگرێت و کوردیان بەزمانێکی مۆدێرنیزمی ناسیونالیستی پەروەردە دەکرد. تایبەتکارییەکی گرنگ بۆ چالاکییەکانی خۆیبون و گەشەکردنی زیاتری ناسیونالیزمی کوردی لە سوریا کاریگەرێتی ناسیونالیزمی ئەرمەنی بوو. ناوەڕاستی ساڵانی بیست سوریا بووە ناوەندی پروپاگەندەی ناسیونالیستی ئەرمەنی. دەرفەت هەڵکەوت گرنگترین رێکخراوە ناسیونالیستەکانی ئەرمەن دوای خەباتی نهێنی لە تورکیا لەسەر خاکی سوریا سەرهەڵبداتەوە، لەسەرو ئەمانەوە لە نێوان ساڵانی 1921 ـ1925 نزیکەی 55000 هەزار ئەرمەنی بە هۆی زیادبوونی گوشاری کەمالیستەکانی تورکیاوە بەرەو سوریا هاتن.

لەدەمی دامەزراندنی خۆیبونەوە 1927 رێکخراوی تاشقان کە پارتێکی ناسیونالیستی ئەرمەنی بوو بارەگای سەرەکییان لە حەڵەب بوو. رۆڵێکی سەرەکی گەورەیان هەبوو لە بونیاتنانی سیاسەتی خۆیبون و پشتیوانی چالاکییەکانیان لە سوریا دەکردو کۆمەکی راپەڕینی ئاراراتیان لە رووی دارایی، سیاسی و لۆجستییەوە دەکرد. لەسەر ئاستی سیاسی هاوپەیمانێتی کوردـئەرمەن لە سوریا بە هۆی کۆنفرانسی ئاشتی 1919ی ڤێرسای گیرابوو، زیاتر بەرەو پێشەوە چوو.

پاش کۆتایی جەنگی یەکەمی جیهانی هەردوو کۆمەڵە هەوڵیاندا بناخەیەك بۆ پێکەوە کارکردن لەسەر بنچینەی دامەزراندنی دەوڵەتی سەربەخۆ خۆیان بدۆزنەوە. ئەم هاوپەیمانێتییە بەردەوام لەهەردوو لاوە پێشێل دەکرا. لەلایەکەوە بە هۆی

هەراو داواکاری لەسەر خاكو لە لایەکی دیکەوە بەبۆنەی بڵاوکردنەوەی پروپاگەندەی پان ئیسلامی لە ساڵانی 919-19221دا لە نێو هۆزە کوردەکاندا لەلایەن کەمالیستەکانەوە، بەهۆی ئەم پروپاگەندەیەوە کەمالیستەکان توانیان کۆمەکی زۆری هۆزەکانی کورد بەلای خۆیاندا رابکێشن، هەروەها بەشداری کورد لە کوشتاری بەدناوی ساڵانی 1894ـ1895و ساڵی 1914دا بووە هۆی پەیدابوونی هەستێکی دوژمنکارانە لە نێوان هەردوو لادا. حەڵەب قەڵای پشتیوانی پارتی داشقان لە سوریا، خێرا بووە مەڵبەندی چالاکییەکانی (خۆیبونو داشقان)و بەدوایدا ناوەندی پروپاگەندەی ناسیونالیستە کوردەکانی هەرێمەکانی باکوری سوریا کە زۆربەی کوردی لێ دەژیا.

ناسیونالیزمی خێڵەکییانە

ئەگەرچی خۆیبون بزاڤێکی شارستانی بوو، پێکهاتەیەکی ئایدۆلۆژی دیاری هەبوو، قورسایی خۆی خستبووە سەر ئەوەی هەستی نەتەوەیی لە ناو هۆزەکاندا ببزوێنێ. لەگەڵ ئەمەشدا سەرانی خۆیبون باوەڕی چەسپاویان بە گرنگیو بایەخی پەروەردەی خێڵەکیانەی نەتەوەیی کۆمەڵگای کوردستان هەبوو.وەك لەم چەند خاڵەدا دەردەکەوێ، خۆیبون

سەرکەوتوو نەبوو لە کۆمەکی سەربازی شۆڕشی ئاراراتدا، بەتایبەتی لە خڕکردنەوەی ئەرکی بەجێگەیاندنی هۆزەکاندا.

یەکەم: کۆنترۆڵکردنی توندوتیژی سنوور ئاستەنگ بوو لەبەردەم گروپە گەورەکانی هێزی هۆزەکاندا چ لەسوریاوەو چ لەعێراقەوە بگەنە مەیدانی خەبات، خەسڵەتی توندوتیژی باوەڕی ئەنتی کەمالیستی خۆیبون بووە مایەی ئەوەی ئیدارەی فەرەنسیو ئینگلیزەکانی هۆشیارکردەوە. ساڵی 1928 مانداتی بەریتانی بە رێکەوتن لەگەڵ کۆمیساری باڵای فەرەنسییەکاندا، گەر گومانیان لە هاوڵاتییەکی سوری هەبوایە کە لە چالاکی کورد ـ ئەرمەنیدا بەشداریی کرد بێت فیزەیان بۆ عێراق نەدەدایە. بەتایبەتی پاش سەردانی جەلادەت بەدرخان بۆ بەغدا لەسەرەتای مانگی حوزەیراندا.

دووەم: ئەو بیرۆکانە بوون کە لە بیری هەستی خێڵەکییەوە بانگەوازیان بۆ جگەرسۆزی بۆ بیری ناسیۆنالیستی دەکرد. ئەمەش بە زەحمەتو گران بەتایبەتی لەلایەن هۆزەکانەوە کەوەك بەشێك لەنەتەوەیەك تەماشا دەکرانو بەتایبەتیش کە ئەرمەنییەکانیشیان تێدا بێت وەردەگیرا.

سێیەم: خۆیبون سوور بوو لەسەرباوەڕی گەشەکردنی خەباتی چەکداری بەرابەرایەتی ناوەندێکی رێکخراوی سەربازی. مەعلومە کە گەلێ لە سەرەك هۆزەکان لەدژی ئەم باوەڕە راستبوونەوە، چونکە رۆڵی سەرەکی خۆیان لەبواری سەربازیدا لەدەست دەداو رەوایەتییان بە دەسەڵاتدارێتی خۆیان لە نەخشی خێڵەکیو نێوخێڵەکیدا دەدا.

جگە لەمانە خۆیبون توانی لە نێوان 1927-1930دا بە رێکوپێکی پروپاگەندەی خێڵەکی خۆی لەنێوان کوردانی سوریادا لە دیمەشق، حەڵەبو حەسەکە کە بەئاسانی دەیتوانی دەستی بگاتە ناوچە پێویستەکانی بڵاوبکاتەوە. پروپاگەندەی زیاتر لەناو ئاوارەکانی لەتورکیاوە هاتبوون بکات. ئەمانە خەسڵەتێکی بەهێزی ئەنتی تورك و ئەنتی کەمالیستیان هەبوو. زۆربەی جار فەرەنسییەکان کوردە ناسیۆنالیستەکانیان دەپاراست، بەتایبەتی لە جەزیرە، چونکە لەوێ کۆمەکی دانیشتوانی ناوچەکەیان بۆ دامەزراندنی ئیدارەیەکی چەسپاو پێویست بوو. خۆیبون لە عێراق کەمتر سەرکەوتنی بەدەستهێنا، لەبەرئەوەی زۆربەی دانیشتوانی ئەوێ مەیلی هەم هەستی خێڵەکیو هەم دنیای شاریان هەبوو. بەریتانیا جێی باوەڕی ئەوان بوو دان بە مافەکانی کورد لە عێراقدا بنێ. زۆر بیرۆکەی ناسیونالیستی کە خۆیبون

بۆی تێدەکۆشا لە دەوروبەری ئەو رۆشنبیرانەوە هەڵکەوتبوون کە کەوتبوونە ژێر کاریگەرێتی بیروباوەڕی لیبەڕاڵی رۆژاوا. ئەم بیرۆکانە ئامانجی کوردە رۆشنبیرەکانی نیشاندەدا، دەتوانرێ بگوترێ کە ئەم بۆچوونانە لەلایەن هۆزو لایەنگرەکانیان وا بەسانایی نەدەهاتە قەبوڵکردن، کە هەموو ئاسۆی بیرکردنەوەیان لەچوارچێوەی خێڵەکەیان، گوندەکانیانو هەستی خێڵەکی ناوچەیی خۆیاندا گیری خواردبوو.

لەبەردەم ئەم هۆیانەدا پێویست بوو پەیامی ناسیونالیستی خۆیبون بەشێوەیەکی بەهێز لەنێو بەرژەوەندی لایەنگرو سەرەك خێڵەکاندا بگونجێندرێت.

لە ئاکامدا پشتیوانی کاریگەربوونی سەرکەوتووانەی ئەو سەرەك خێڵانەی لە سوریا دەژیان بڕیاریاندا

بیروباوەڕی خۆیبون لە ناوچە سەر سنوورییەکانو وڵاتەکانی دیکەوە بڵاوبکەنەوە. بەتایبەت لە جەزیرە لە1927 بەدواوە پروپاگەندەی خێڵی ڕێکخراوەکە لەلایەن حاجۆ ئاغای هەڤەرکانی فیدراسیۆنی خێڵەکانو ئەندامی خۆیبونی لقی حەسەکە، کە ژیانو چالاکییەکان لەبەشەکانی دیکەی ئەم نووسینەدا روون دەکرێتەوەو هەروەها لەلایەن موستەفا ئیبن شاهین بەگ بەرازییەوە ڕێکدەخرا. لە حەڵەبەوە سەرەك خێڵی بەرازی مستەفا ئیبن شاهین بەگ بەرازی جگە لەوەش نوێنەری پەرلەمانی سوری بوو بۆ ناوچەی جەرابلوز کارەکانی رادەپەڕاند.

ئەم خاوەن دەسەڵاتە گەورانە خۆیان لە بڵاوکردنەوەی بیروباوەڕی خۆیبون بەشداریان دەکرد بە شێوەیەکیوا یان خۆیان سەردانی سەرەك خێڵەکانیان دەکرد، یاخود نامەیان بۆ سەرکردەکانیان

دەنووسی. حاجۆ ئاغا بەتایبەتی لەناو هۆزی ناوچەکانی نوسەیبین، ماردینو میدیات لە ئورفەوە لە نێو کوردی جەزیرە لە عێراق چالاك بوو، جگە لەمانەش بەردەوام نامەی بۆ هەندێ ناسیۆنالیستی کورد لە بەغدا دەنووسی، ئەو بیرۆکەو ئەدەبیاتە ناسیۆنالیستانەی خۆیبون لەنێو خێڵەکاندا بڵاو دەکردەوە، رامانو تێگەیشتنیان بۆ نەتەوەو کۆمەڵگای ئەو سەردەمە دەخستەڕوو، کە بە شێوەیەکی روونو ئاشکرا لە ژێر کاریگەرێتی هەستی نیشتیمانپەروەری سەدەی نۆزدەیەمی ئەوروپادا بوو.

ئەم بیرۆکانە زایەڵەی کەفوکوڵێکی ناسیۆنالیزمی مۆدێرنی بە کۆمەکی رامانێکی بەهێزی رۆمانسییەوە دەستەبەر دەکرد. زۆرجار گەلی کورد لەم پروپاگەندەیەدا وەك هەبونێکی نەتەوەیی یەکگرتوو نمایش دەکرا، کە لە (ab aeterno) هەبووە. بەمەش

نەتەوەی کورد دەبووە هەبوونێکی مێژوویی، بۆ ژیاندنەوەی سەرلەنوێی پێویستی بەهەوڵو ماندووبوونی یەکگرتووی نیشتمانپەروەرانی کورد هەبوو.

رەخنە لە هەستی ناسیونالیستی خێڵەکی بووە بەشێك لە گیانی ناسیونالی . بنەمای جگەرسۆزیو پابەندبوون بەتایبەتی بۆ مەزهەبو بەهای خێڵەکی بەشێوەیەکی ئاسایی رەتدەکرایەوە. دەستەگەری خێڵەکی هەمیشە وەك گورزی کوشندەی دووەم پاش تورکەکانو گرێدانی هەستی خێڵەکی وەك راگەیاندنی بەرژەوەندی کەسی رووت هەڵسەنگێندرا. چەند بیروباوەڕێکی خۆیبون گونجانێکی سەرنجراکێشی سیمبولی ناسیونالیستیو بیرۆکەکانی لە تایبەتمەندیەکانی دەوروبەرە خێڵەکییەکاندا نیشاندا.

یەکی لەو شتانەی لە نێو کوردانی سوریادا بڵاوببووەوە سوێندی وەفای خۆیبون بوو بەم جۆرە:

" سوێند بە ئابڕوو ئایندەکەم دەخۆم، کە لەم رۆژەوە ئەم پەیمانەم بەستووە بەدرێژایی دووساڵ چەك بە رووی هیچ کوردێکدا هەڵنەگرم، کاتێ لەلایەن ئەوەوە پەلاماری ژیانو ئابڕووم بدرێ یان پەلامار بۆسەر ژیانو ئابڕووی کەسانێکی دیکە ببرێم کە بەرانبەر سەلامەتییان لەسەر بنچینەی ئەرکی خانەوادەیی یاخود نەتەوەیی من بەرپرسیار بم. تا ئەم دوو ساڵە بەسەردەچێت، من هەموو هەراو دوژمنایەتییەك دوادەخەمو ئەوپەڕی هەوڵ دەدەم کە نەهێڵم خوێن رژان لە نێوان دوو کورد لەسەر شتی تایبەتی دروست ببێت. هەر کوردێك سەرپێچی ئەم رێکەوتننامەیە بکات، وەك ناپاکێکی نەتەوەکەی تەماشا دەکرێتو کوشتنی هەر ناپاکێك ئەرکە".

ئاشكرا دەبێت بەهای خێڵەکیوەك نامووسو ئایین بەشێکی فەرهەنگی ناسیونالیستیو پەیوەندی خێزانی بوونەتە هاومانای ئەرکە نەتەوەییەکان. لەسەر ئەمە دەستبەرداربوونی کردەوەی خێڵەکی وەك دوژمنایەتی بۆ ماوەی دووساڵ دیاری کرا تاوەکو لەلایەن لایەنگرانی خێڵەکانەوە بێتە پەسەندکردن.

هاوپەیمانێتی نێوان خۆیبونو داشناق لە کۆتایی 1927دا لەکارکردن بۆ بڵاوکردنەوەی پروپاگەندەی ئەرمەنییەکان لەنێوان کوردی سوریاو عێراقدا رەنگ دەداتەوە، ئەمە گفتوگۆیەکە کە لەنێوان ئەرمەنێکی چالاكو کوردێکی خێڵەکی لەجەزیرە لەساڵی 1930دا بووەو دراوە بە سیخوڕێکی بەریتانی (Air Force). ئەم گفتوگۆیە وەك بەڵگەیەك بۆ هەوڵی ئەرمەنییەکان لەپێناوی پتەوکردنی هاوپەیمانیتی (کوردی ـ ئەرمەنی) لەنێو هۆزەکاندا تەماشا دەکرێت.

A . (ئەرمەنییەکی چالاك) جیاوازی نێوان تۆو ئەرمەنییەك چییە؟

K. (کوردێکی خێڵەکی) ئایین .

A. ئەی مەسەلەی نەتەوایەتی ؟

K.هیچ نییە. کورد، ئەرمەنو یەزیدی هەموویان لەیەك بنەچەن، ئەویش ئەرمەنییە!.

ئەوە روونە کەوا ناسیونالیستی ئەرمەنی هەوڵیان داوە ئەفسانەی نەتەوایەتی لەنێو کورداندا نەخش بکەن. کەوا ئەرمەنو کورد لەسەر بناخەیەکی، گوایە هاوبەشی پەیوەنداریێتی ئێتنی یەك بخات. گەرچی کۆمیتەی نێوەندی خۆیبون هەر بۆ هەمان هۆ هەوڵیدا، کە رەوایەتی بە هاوپەیمانیتی کوردو ئەرمەن ببەخشێو پاساو بدا، دیار بوو هیچ پروپاگەندەیەکی خێڵەکی ئەم ناوەڕۆکەی لەلایەن رێکخراوەوە بڵاوکردبێتەوە، چونکە زۆر هۆزو سەرەك هۆز هێشتا

ئـــاڵۆزیو نـــارێکی نێـــوان ئـــەم دوو میللەتـــەی لەبیرنەچووبویەوە.

چـــالاکییەکانی خۆیبـــــونو ناسیونالیـــــستە ئەرمەنییـەکان کـورت تەمـەن بـوون، تـاوەکو ئاکـامێکی بەرچـاو لەسـوریا یـان شـوێنی دیکـە بەدەسـت بهێـنن. خۆیبـون چوارچـێوەی ئایـدیۆلۆژیو سیاسـی بـەرپاکرد لەنێو ئەمەدا زۆر کوردی سوریا لە بـیری ناسیونالیـستی نزیك بوونەوە، جگـە لەمانـە بـۆ ئـەم رێکخـراوە تـوانی ژمارەیـەکی زۆر گـەورە لـە هـەموو توێـژە جیاجیاکـانی جەماوەری خەڵك خڕ بکاتەوە.

لەبڵاوكراوەكانی
ئەكادیمیای هۆشیاری و پێگەیاندنی كادیران
(2010 - 2012)

ز	بڵاوكراوەكان	نووسەرو وەرگێڕ	ساڵی چاپ
325	حول الفدرالية ـ النظامان السويسري والعراقي – دراسة مقارنة	كاوسين بابكر	2010

326	المركز القانوني الدولي للقوات المتعددة الجنسيات في العراق	عبدالصمد رحيم كريم زنگنه	2010
327	جلال طالباني ـ مواقف و آراء	صلاح برواري	2010
328	قراءة البعث للفاشية التأريخية	د. البرت عيسى	2010
329	2010 ساڵی كۆنگرەی ڕووبەڕووبوونەوە	حاكم قادر حمەجان عزیز	2010
330	پرۆژەی مەكتەبی بیروهۆشیاری بۆداڕشتنی بەرنامەی (ی. ن. ك)	عوسمان حەمە ڕەشید گورون	2010
331	ئاغاو شێخ و دەوڵەت	و. كوردۆ عەلی	2010
332	مێژووی فەلسەفە	و. لەسویدییەوە: عوسمان حەمە ڕەشید گورون	2010
333	طالباني جورج واشنطن العراق	خليل عبدالله ترجمة: حسن شندي	2010
334	العدالة بين الفلسفة والقانون	اسماعيل نامق حسن	2010
335	حوارات ونقاشات فكرية وسياسية واجتماعية و إقتصادية	د. كاظم حبيب	2010
336	المجتمع المدني والدولة،	زبير رسول احمد	2010

	وإشكالية العلاقة		
337	الطبيعة القانونية لعقد الزواج	زبير مصطفى حسين	2010
338	ئايين و دەسەڵات	هاشم کەریمی	2010
339	فیمینیزم	رەسول سوڵتانی	2010
340	سياسة التعريب في قضاء شنكال	بيان محمد سعيد	2010
341	الامن و مستقبل السياسة الدولية	فرهاد جلال مصطفى	2010
342	زنجیرەیەك گفتوگۆی مەدەنی، عەلمانیەت و ئایین، عەقڵ و شەریعەت، کوردو میدیای عەرەبی	ئومێد قەرەداغی	2010
343	مسرحيات و تحليل	فريدريش دورينمات ت: غسان نعسان	2010
344	رجعية القانون في الماضي على الجرائم ضد الإنسانية	زانا رفيق سعيد	2010
345	کوردەکان و مافی چارەی خۆنووسین زنجیرەی هۆشیاری،	ئیسماعیل بێشکچی و. رەوا حاجی	2010

	ژمارە (1)		
346	سیستمی سیاسی سویسرا زنجیرەی هۆشیاری ، ژمارە (2)	خەلیل عەبدوڵڵا	2010
347	ئایین و دەوڵەت لەمیسری سەردەمی محەمەد عەلی پاشادا زنجیرەی هۆشیاری ، ژمارە (3)	فەرید ئەسەسەرد	2010
348	گۆڤاری کەلتور ژمارە (1)		2010
349	رۆژنامەی کوردی گۆڤاری هەولێر ساڵی (1970 ـ 1972)	ئامادەکردنی: د. هیمدادی حوسێن	2010
350	ناوچە جێناکۆکەکان، ئایندەو ئاسۆکانی چارەسەر، زنجیرەی هۆشیاری، ژمارە (4)	تەحسین نامیق	2010
351	بەعەرەبکردن و بەجولەکەکردن ، زنجیرەی هۆشیاری، ژمارە (5)	فەرید ئەسەسەرد	2010
352	ئایین و ئازادی بیروڕا زنجیرەی هۆشیاری، ژمارە (6)	ن: عەبدولڕەحمان مونیف	2010

		و: عوسمان حەسەن شاکر	
353	نەتەوە چییە...؟ زنجیرەی هۆشیاری، ژمارە (7)	ن. ئێرنست رینان و. کامیل محمد قەرەداغی	2010
354	خانقين .. حكايات اعوام الرماد	يوسف يوسف	2010
355	بەعسیزم و سەرکوتکردنی ژیان	رامیار مەحمود	2010
356	الدولة الايوبية في اليمن	د. فرست مرعي	2010
357	سپینۆزا	ن. هاشم صالح و. ئارام ئەمین شوانی	2010
358	پەرلەمان مێژووی سەرهەڵدان و پێکهاتەو ئەرکەکانی	ئامادەکردنی عادل عەلی	2010
359	الحصانة البرلمانية في قانون انتخاب برلمان كوردستان - العراق ومشروع دستور اقليم كردستان	د. شورش حسن عمر	2010

360	ئاین و مۆدێرنە زنجیرەی هۆشیاری ژمارە 10	مستەفا مەلەکیان و. لەعەرەبییەوە: یاسین عومەر	2010
361	المدارس السياسية الثلاث في العراق و امكانية التعايش السلمي فيما بينها زنجیرەی هۆشیاری ژمارە 11	فريد اسسرد	2010
362	گۆڤاری کەلتوور ژمارە (2)		2010
363	نوێنەرانی کورد لەیەکەمین خولی پەرلەمانی عیراقی نوێدا	ئامادەکردنی: ساڵح رەحمان	2010
364	الموسوعة الكرد الصغرى	كنياز ابراهيم ميرزويف ت. عن الروسيه: احمد حيدر علي	2010
365	پێگەی میدیا لەهەڵبژاردنی سەرۆکایەتی ئەمریکادا ز. ژ. (12)	ڕێبین حەسەن	2011
366	ميزات النظام الفدرالي في	د. شورش حسن عمر	2011

	العراق (ژ. ز. 13)		
367	جیهانگیری ، فاکتەرو گرفتەکانی دیموکراسی، ژ، ز، (14)	مەلا بەختیار	2011
368	پەیدابونی عەلمانیەت لەتورکیای عوسمانیدا، ژ. ز. (15)	فەرید ئەسەسەرد	2011
369	ئیسلامو مۆدێرنە، ئیسلام لەبەردەم ئەگەری عەلمانیەتدا(ژ. ز. هۆشیاری (16)	ن. محمد رەزا شالگونی و. عوسمان حەسەن شاکر	2011
370	سیاسەتی روسیای قەیسەری بەرامبەر بەکورد (1850-1914)	هەستیار کەمال کوردی	2011
371	المحطات، اثرت في حياة الكورد وحركاتهم القومية	بقلم: عبدالرزاق محمود القيسي	2011
372	کورتە باسێکی فەلسەفەی سیاسی	ن. دەیڤد میلەر و. لەئینگلیزیەوە:	2011

		کارزان کاوسێن	
373	هەواڵنامەی کوردستانی عیراق	ئامادەکردنی : نەوزاد عەلی ئەحمەد	2011
374	ئاغاو شێخو دەوڵەت بەرگی دووەم	ن. مارتین ڤان برونەسن و. لەئەڵمانیەوە: د. کوردۆ عەلی	2011
375	تاريخ الفكر الكردي	مامۆستا جعفر ترجمة: د. بندر علي	2011
376	رۆژنامەنووسی کوردی لە کوردستانی عیراقدا (1991-2005)	هەڵەت خەسرەو هەمەوەندی	2011
377	مافی چارەی خۆنووسین لەئەدەبیاتی (ی. ن. ك)دا (1975-1992)	نەوزاد عەلی ئەحمەد	2011
378	سیاسەتی گۆڕینی رووخساری نەتەوەیی ناوچەی کەرکوك - ژ. ز. هۆشاری (17)	د. نوری تاڵەبانی	2011

379	ئەنفال لەکوردستانی عیراق ژ. ز. هۆشیاری(18)	ن. مایکڵ لیزنبێرگ و. کارزان محەمەد	2011
380	ئۆپۆزسیۆن لەچەمکەوە بۆ ئەرك، ژ. ز. (19)	بەختیار جەبار شاوەیس	2011
381	بەشداریکردنی سیاسی ژ. ز. (20)	عابد خالد رەسول	2011
382	سیستمی فیدراڵ لەدەوڵەتی ئیماراتدا، ژ. ز. (21)	ن. عەبدوڵلا عەنزی و. سەردار عبدالكريم	2011
383	کوردو پرسی دانپێدانانی دەستووری	خەلیل عەبدوڵلا	2011
384	تیرۆریزم هەڕەشەو مەترسیەکان	عادل عەلی	2011
385	چرای ماڵە هەژارەکان	ئامادەکردنی: عەلی جۆلا	2011
386	کەلتور – ژمارە (3)		2011
387	سیکۆلاریزم بەزمانی سادە - عەلمانیەت	نوسینی : ئاستین کلاین و. لەفارسیەوە: کاوسێن بابەکر	
388	کوردستان	نەوزاد عەلی ئەحمەد	2011
389	دراسة تاريخية وسياسية حول "الشعب الكردي"	تاليف: حسن ارفع ترجمة:عبدالرزاق محمود القيسي	2011
390	کورتەیەك لەتاوانەکانی رژێمی عیراق دژی گەلی کورد	ن: نوری تاڵەبانی و. شاناز رەمزی	2011
391	گەشەکردنی سەرمایەداری لەکوردستاندا	فەرید ئەسەسەرد	2011
392	سیاسەت لەنێوان بیرو جێبەجێکردندا	و. مظفر عبدالوهاب	2011
393	کورد گەلێکی بێ دەوڵەت زنجیرە نامیلکەی کورد لەمیدیای جیهانیدا، ژمارە(1)	ن. ئینگۆنۆیمایەر و. رێبوار تۆفیق	2011
394	لەدیکتاتۆریەوە بۆ دیموکراسی	ن. د. جین شارپ و. کارزان محمد	2011

395	مۆدێلی حزبایەتی لەکوردستان. ز. هۆشیاری (25)	ئەنوەر حسێن بازگر	2011
396	فلسفة الديمقراطية الاجتماعية ژ. ز. هۆشیاری (26)	د. حميد عزيز ت: محسن بني ويس	2011
397	دەوڵەتشاری دێرین ژ. ز. هۆشیاری (27)	ن. مۆریس بارییە و. عوسمان حەسەن شاکر	2011
398	ئاین‌و سیاسەت ژ. ز. هۆشیاری (28)	ن. نینیان سمارت و. یاسین عومەر	2011
399	بەجینۆسایدناسینی ئەنفال ژ. ز. هۆشیاری ، ژ(29)	خەلیل عەبدوڵلا	2011
400	جیۆپۆلەتیکی کوردستان ژ. ز. هۆشیاری (30)	فەرید ئەسەسەرد	2011
401	دیموکراسی‌و بنەماکانی گەشەپێدانی سیاسی	د. حەمید حسین کازم و. عادل عەلی	2011
402	ثورة كوردستان ومتغيرات العصر (الطبعة الثالثة)	حكمت محمد كريم (ملا بختيار)	2011

		ترجمة ومراجعة: د. بندر علي اكبر	
403	ئەرکەکانی خەبات لەهەلومەرجێکی دژواردا	مام جەلال	2011
404	کێشەی شیعەو سوننە کورتەباسێکی مێژوویی	ن. د. عەلی ئەلوەردی و. عارف کەریم	2011
405	فەلسەفەی سیاسی ئەریستۆتێلیس	ئەمیر حسێن رەحیم	2011
406	جیهانگیری‌و کاریگەری لەسەر سەروەری دەوڵەت	ن. عوسمان حەسەن شاکر	2011
407	بەشداری سیاسی، چەمك‌و گرفتەکان	عادل عەلی	2011
408	(S.I) رێکخراوی سۆسیالیست ئینتەرناسیۆنال	محەمەد مێرگە سۆری	2011
409	پۆلێنکردنی هەلۆێستەکان پێش پرۆسەی هەڵبژاردن‌و دەنگدان، ز. هۆشیاری، ژ(32)	نیاز سەعید عەلی	2011
410	بەهاری عەرەبی‌و نەورۆزی	ستران عەبدوڵلا	2011

	سەربەخۆیی		
411	قوتابخانەی فرانکفۆرت	و. عوسمان حەمە رەشید گورون	2011
412	حدود كوردستان الجنوبية في سنجار حتى بدرة	عبدالرقيب يوسف	2011
413	النضال الدستوري للاستاذ ابراهيم احمد في العراق الجمهوري ز. هۆشیاری، ذ(33)	د. شورش حسن عمر	2011
414	کوردو تورکمان، تێڕوانینێك بۆ میکانیزمەکانی پێکەوە ژیانی ئاشتیانەی نێوانیان، ز. هۆشیاری، ژ(34)	یوسف گۆران	2011
415	عەلمانیەت چییە؟ مانا و پێناسەکانی، ز. ژ(35)	زاهیر شکوور	2011
416	خوێندنەوەیەك بۆ فیکری حەسەن بەننا، ژ. ز. (36)	عادل عەلی	2011
417	شێوەکانی بەدەستهێنانی مافی چارەنووس، ژ. ز. (37)	خەلیل عەبدوڵڵا	2011

418	تعريف الانفال بالإبادة الجماعية، ژ. ز. (38)	تاليف: خليل عبدالله ترجمة: محسن بني ويس	2011
419	پێنج لێکۆڵینەوە لەبواری سیاسەتی نێودەوڵەتاندا	مستەفا ئیبراهیم دەروێش	2011
420	پرۆگرام و پەیڕەوێ ناڤخۆ پەسەندکریێ سێیەمین کۆنگرێ (ی. ن. ك)	مەڵبەندی (4)ی ڕێکخستنی دهۆك بەشی روناکبیری	2011
421	ئالا	نەوزاد عەلی ئەحمەد	2011
422	تاريخ التبشير المسيحى فى كردستان	الدكتور فرست مرعي	2011
423	قراءة في مفهوم التحديث والتنمية السياسية، ز. هۆشیاری، ژمارە (39)	احسان عبدالهادي	2011
424	کاریگەری قەرزە گشتیەکانی ئەمریکا لەسەر ئابووری ئەمریکا و جیهان، ژ. ز. (40)	فەیسەڵ عەلی	2011

425	فەرهەنگی ئاڤێستا (روسی – کوردی)	ئامادەکردنی: د. نەهرۆ عەلی ئاڤێستا نەهرۆ	2011
426	کوردو دەوڵەت	بەرزان ئەحمەد کوردە	2011
427	التنوع الثقافي والمثاقفة الأنا والآخر	يوسف يوسف	2011
428	کورد لەسوریاو ئاوەربایجانو ئەرمەنستان/ ز. نلمیلکەی کورد لەمیدیای جیهانیدا. ژ.(2)	ن. م. شترۆهمایەر ل. یالچین هێگمان و. رێبوار تۆفیق بەنگینە	2011
429	ئەرکەکانی قۆناغی نوێ لەچاوپێکەوتنێکی هەڤاڵ عیماد ئەحمەد دا	ئامادەکردنی: حەمە عەلی غەریب	2012
430	المشاريع التي قدمها الاتحاد الوطني الكردستاني عام 1984	تقديم فريد اسسرد	2012

431	المحكمة الجنائية العراقية العليا دراسة في مبادىء العدالة	محمد ريبين حسن	2012
432	دور محكمة العدل الدولية في تطوير القانون الدولي العام	سۆز حميد مجيد	2012
433	گۆڤاری کەلتور ژمارە (5)		2012

له دەزگای چاپو پەخشی حەمدی چاپکراوە